Jóhannes B. Sigtryggsson

Um skástrík

1 Inngangur

Skástrík teljast til greinarmerkja og er fjallað um notkun þeirra í 24. kafla ritreglna Íslenskrar málnefndar. Í þessum pistli ræði ég ítarlegar en þar er gert um skástrík og ólíkar tegundir þeirra. Ég fjalla einnig um óhefðbundna notkun skástrika.

Skástrík má meðal annars nota til að tákna tvo eða fleiri mismunandi möguleika í texta, til að sýna almenn brot, sem deilingarskástrík, til að tákna hraðaeiningar og ýmsar aðrar mælieiningar, til að greina á milli númers og ártals og til að aðgreina vísuorð svo að eitthvað sé nefnt.

2 Notkun skástrika

2.1 Hefðbundin notkun skástriks

2.1.1 Skástrík og valmöguleikar eða andstaða

Meginhlutverk skástrika er að greina á milli tveggja eða fleiri mismunandi möguleika. Sjá gr. 24.1 í ritreglum. Skástrík í því hlutverki nefnast eða-merki (*Íslensk táknaheiti* 2003:14). Hér eru nokkur dæmi um slíka notkun:

og/eða

Þér/lykkur er hér með boðið til veislu á laugardaginn kl. 20.

*Í kössunum eru 20/50/100/500 einingar eftir atvikum.
Eignarfallið er Haralds/Haraldar.*

Skástrik má einnig nota til að sýna andstöðu:

já/nei-spurning

Einnig má nota strik til að tákna slíka andstöðu (dæmi: *já-nei-spurning*). Sjá gr. 26.1.5 í ritreglum.

2.1.2 Skástrik og tilvísunarnúmer

Skástrik er almennt notað til að greina á milli númers og ártals í lögum, reglugerðum, frumvörpum og auglýsingum o.s.frv. Sjá grein 24.1 í ritreglum:

*Höfð var hliðsjón af lögum nr. 2/1990 og auglýsingu nr. 132/1974.
Þetta kemur fyrir í fundargerðum 11 og 12/2019.
Rg. 441/2010*

Einnig tíðkast sums staðar að nota tvípunkt til að greina á milli númers og ártals (t.d. ÍST 85:2012) þótt ekki sé getið um slíka notkun í umfjöllun um tvípunkt í ritreglunum (sjá 29. kafla í þeim). Ég sé þó ekkert sérstakt sem mælir á móti því að tvípunktur sé notaður þar sem aðgreiningarmerki (sbr. Jóhannes B. Sigtryggsson 2020:104).

2.1.3 Skástrik og óvissa í ártali

Skástrik er stundum notað til að tákna óvissu í ártali:

Hún var uppi 1721/1722–1785.

2.1.4 Skástrik og vísuorð

Skástrik má nota til að aðskilja línur (vísuorð) í kvæðum ef þau eru tilgreind í meginmáli og er þá bil á undan og eftir því:

*Eins og segir í þekkту kvæði: Allt fram streymir endalaust / ár og
dagar líða. / Nú er komið hrímkalt haust / horfin sumars blíða.
Þarna er lýst vel komu haustsins.*

2.1.5 Skástrík og vefslóðir

Skástrík eru oft notuð í vefslóðum, til að mynda sem aðgreiningarmerki á milli yfir- og undirsíðna:

<https://www.arnastofnun.is/is/um-stofnunina>

2.1.6 Skástrík og brot

Skástrík er einnig notað til að tákna almenn brot. Þar er einnig haft sérstakt skástrík sem kalla mætti brotaskástrík (sjá hvernig má kalla það fram í undirkafla 3.1).

Tillagan var samþykkt með $\frac{3}{4}$ atkvæða (með venjulegu skástriki)

Tillagan var samþykkt með $\frac{3}{4}$ atkvæða (með brotaskástriki og hástæðum og lágstæðum tölum)

Tillagan var samþykkt með $\frac{3}{4}$ atkvæða (með sérhönnuðu tákni fyrir brotið)

2.1.7 Skástrík og deiling

Skástrík er einnig notað til að tákna deilingu í staðinn fyrir deilingarmerkið ($\div$). Í slíku hlutverki er einnig notað sérstakt skástrík sem nefnist deilingarskástrík (sjá hvernig má kalla það fram í undirkafla 3.2).

$5/25 = 5$ (með venjulegu skástriki)

Líkurnar eru $1/2500$ (með venjulegu skástriki)

$5/25 = 5$ (með deilingarskástriki)

Líkurnar eru $1/2500$ (með deilingarskástriki)

2.1.8 Skástrík og hraða- og mælieiningar

Skástrík eru einnig höfð í hraða- og mælieiningum og er þá lesið úr þeim með á:

Ljóshraði er u.þ.b. 300.000 km/sek.

Vindhraði var 12 m/sek.

Hámarkshraði er 60 km/klst.

Eðlismassi Satúrnusar er 700 kg/m^3

2.2 Óhefðbundin eða röng notkun skástrika

2.2.1 Skástrik og tímabil

Sums staðar (t.d. í enskri og norski táknahefð) er skástrik notað til að tákna tímabil nálæggra talna (no. *veke 23/24* og *skoleåret 2012/13*). Ekki er hefð fyrir slíkri notkun í íslensku heldur er þar notað tilstrik, til dæmis *í vikum 23–24*, *skólaárið 2019–2020*. Sjá gr. 26.2.1 í ritreglum.

2.2.2 Skástrik og óviss fjöldi

Það mætti hugsa sér að nota skástrik til að tákna óvissan fjölda sem félli þá undir þá meginnotkun skástriks að tákna val (sjá undirkafla 2.1.1).

Í salnum voru 20/30 manns. (þ.e. Í salnum voru 20 eða 30 manns. / Í salnum voru 20 til 30 manns?)

Ekki er þó hefð fyrir slíkri notkun í íslenskri stafsetningu nema í ártölum (sjá undirkafla 2.1.3) og frekar notað tilstrik til að tákna óvissan fjölda, til dæmis *Í salnum voru 20–30 manns*.

2.2.3 Skástrik og valfrjálsir stafir

Algengt er að tákna valfrjálsa stafi, til dæmis í ávarpi, með skástriki:

Ertu tryggð/ur? (þ.e. Ertu tryggð/tryggður)
Vertu sæl/l (þ.e. vertu sæl/sæll)

Í ritreglunum (sjá gr. 27.1) er þó ekki getið um þessa leið til að auðkenna valfrjálsa stafi heldur er mælt með því að notaðir séu svigar utan um þá.

Veistu hvort mannsnafnið Auðun(n) var algengt fyrr á öldum?
Hve ánægð(ur) ertu með þjónustu fyrirtækisins?

2.2.4 Skástrik í dagsetningum

Sumir nota skástrik sem aðgreiningarmerki í dagsetningum.

14/12/2017

Slík notkun er hins vegar ekki í samræmi við íslenska hefð og sam-

kvæmt gr. 22.4 í ritreglum á að nota punkt sem aðgreiningarmerki í þeim.

14.12.2017

2.2.5 Skástrík í skammstöfunum

Í nokkrum almennum skammstöfunum hefur skástrík verið notað í stað punkts sem styttingarmerki:

b/t (berist til)

m/ (með, t.d. *langloka m/skinu*)

v/ (við, t.d. *v/innganginn*)

h/f (hlutafélag)

s/f (sameignarfélag)

Þetta brýtur í bága við gr. 22.6 í ritreglum þar sem stendur að punktur sé það greinarmerki sem notað sé til að tákna styttingu orða. Þessar skammstafanir á því rita svona:

b.t. (berist til)

m. (langloka m. skinku)

v. (v. innganginn)

hf. (hlutafélag)

sf. (sameignarfélag)

2.3 Skástrík og bil og afstaða til annarra greinarmerkja

2.3.1 Skástrík og bil

Almennt er hvorki haft bil á undan né eftir skástriki. Undantekning frá þessu er ef öðrum hvorum megin við skástrík eru fleiri en eitt orð. Þá eru höfð bil báðum megin við það. Sjá gr. 24.2 í ritreglum og Jóhannes B. Sigtryggsson (2020:102).

1/2

og/eða

nr. 10/2019

London / New York

í lok maí / byrjun júní
í enda 2020 / byrjun 2021
Ætlaðu að fara yfir / laga þetta?

Ef tvær eða fleiri tölur vísa einar og sér til tölu á eftir skástriki er ekki haft bil.

Í dómum nr. 180 og 181/2017 (þ.e. 180/2017 og 181/2017)

2.3.2 Afstaða skástriks og bandstriks

Ef greint er á milli valmöguleika með skástriki (sjá kafla 2.1) þá eru orð stundum styttn og er styttingin þá táknuð með striki. Sjá gr. 26.1.8 í ritreglum.

Ef fyrri orðið er styttn þá er bandstrik aftan við það:

kæli-/hitabrusi (þ.e. kælibrusi eða hitabrusi)

Ef síðara orðið í slíku orðasambandi er styttn þá er bandstrik framan við það.

mannauðsstjóri/-stýra (þ.e. mannauðsstjóri eða mannauðs-stýra)

Sigurbjarnardóttir/-son (þ.e. Sigurbjarnardóttir eða Sigurbjarnarson)

Ef valmöguleikar (sjá undirkafla 2.1.1) eru orð sem rituð eru með striki þá er ekki bandstrik á eftir fyrri orðinu.

já/nei-spurning (þ.e. já-spurning eða nei-spurning)

Ekki er heldur strik á eftir tölu sem er óstyttn og vísar til tölu á eftir skástriki en stendur þó ekki með henni.

Í dómum nr. 180 og 181/2017 (þ.e. 180/2017 og 181/2017)

3 Ýmsar tegundir skástrika

Auk venjulegra skástrika sem finnast á almennu lyklaborði eru til í táknrófum ýmis afbrigði þeirra. Heiti margra má finna í *Íslenskum táknnaheitum* (2003) og kalla má þau fram í Unicode-táknrófinu með ákveðnum kóða (UTF-16). Kóðinn fyrir rofið lóðstrik (␣) er þar til að mynda U+00A6. Í Microsoft Word-forritinu í Windows er það þá

kallað fram með því að kóðinn (00A6) er sleginn inn, Alt-hnappnum er haldið niðri og bókstafurinn x sleginn inn.

3.1 Brotaskástrik

Hér að framan (sjá undirkafla 2.6) var nefnt að skástrik væru oft notuð til að búa til almenn brot (t.d. $3/5$) en einnig væri til sérstakt strik sem kalla mætti brotaskástrik (U+2044, e. *solidus*). Það hallast meira en venjulegt skástrik og er greinara. Til þess að tölur lagi sig vel að brotaskástrikinu þarf fyrri talan í almennum brotum að vera hástæð en síðari lágstæð.

$$\frac{6}{8}$$

$$\frac{16}{24}$$

Þrjú algeng brot eru yfirleitt til sem sjálfstæð tákn í leturgerðum, þ.e. $\frac{1}{2}$ (U+00BD), $\frac{1}{4}$ (U+00BC) og $\frac{3}{4}$ (U+00BE).

3.2 Deilingarskástrik

Hér að framan (sjá undirkafla 2.7) var nefnt að ákveðin gerð skástriks væri oft notuð sem deilingarmerki og nefndist þá deilingarskástrik (sjá *Íslensk táknnaheiti* 2003:22). Þetta hefur verið skilgreint sem sérstakt tákn (U+2215), aðskilið frá venjulegu skástriki í sumum leturgerðum. Það lítur út eins og brotaskástrikið (sjá undirkafla 3.1). Dæmi um notkun deilingarskástriks: 12/434. Sjá til samanburðar sömu tölur með skástriki: 12/434.

3.3 Lóðstrik

Önnur afbrigði strika þekkjast einnig. Alveg lóðrétt strik kallast lóðstrik (U+007C). Það er notað í stærðfræði og tölvuforritun og í orðabókum, meðal annars til að sýna hugsanlega orðskiptingu. Tvöfalt slíkt strik er sérstakt tákn og kallast tvöfalt lóðstriki (U+2016). Það er mest notað í stærðfræði en einnig sem samskeytamerki og samsíðnimerki (*Íslensk táknnaheiti* 2003:15, 21). Rofin afbrigði lóðstrika nefnast rofin lóðstriki (U+00A6). Þau eru nær eingöngu notuð í tölvuforritun.

Skástriki sem hallast öfugt við venjulegt skástriki (U+005C) kallast

flástrík eða öfugt skástrík (*Íslensk táknnaheiti* 2003:15, 21) eða jafnvel afturhallandi skástrík. Þau eru notuð í tölvuforritun.

Heimildir

- Auglýsing um setningu íslenskra ritreglna* nr. 800/2018. 31. ágúst 2018. Stjórnartíðindi. B-deild.
- Bringinghurst, Robert. 2002. *The Elements of Typographic Style*. Version 2.5. Hartley & Marks.
- Difference Between Unicode FRACTION SLASH and DIVISION SLASH <https://superuser.com/questions/922074/difference-between-unicode-fraction-slash-and-division-slash/922075> (sótt 1.2.2021).
- Íslensk táknnaheiti*. 2003. Orðanefnd Skýrslutæknifélags Íslands tók saman. Smárit Íslenskrar málnefndar 2. Reykjavík: Íslensk málnefnd.
- Jóhannes B. Sigtryggsson. 2020. Yfirlit yfir bil. *Orð og tunga* 22:101–110.
- Ritreglur. Auglýsingar mennta- og menningarmálaráðuneytis* nr. 695/2016 og 800/2018 með leiðréttingum. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <http://ritreglur.arnastofnun.is/> (sótt 1.2.2021).
- Slash (punctuation). [https://en.wikipedia.org/wiki/Slash_\(punctuation\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Slash_(punctuation)) (sótt 1.2.2021).

Lykilorð

skástrík, ritreglur, tákn

Keywords

slash, orthography, symbols

Abstract

This article addresses recommended (and non-recommended) use of the slash as a punctuation mark in Icelandic spelling, as well as the different types of slashes.

Jóhannes B. Sigtryggsson
 Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
 Laugavegi 13
 IS-101 Reykjavík
johannes.b.sigtryggsson@arnastofnun.is